

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

گزارش نشست علمی
پژوهشکده حقوق عمومی و بین الملل
گروه حقوق بین الملل و حقوق بشر

نشست بررسی ابعاد حقوقی و بین المللی ترور
سپهبد شهید قاسم سلیمانی

"مطالب بیان شده در گزارش‌ها و انتشارات پژوهشگاه و مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضاییه، نتیجه تحقیقات پژوهشگران و بیان‌کننده دیدگاه‌های مولفان آنهاست و لزوماً موضع رسمی قوه قضاییه جمهوری اسلامی ایران یا نظرات پژوهشگاه نیست، مگر آن که به آن تصریح شده باشد."

وب سایت: www.ijri.ir کدپستی: ۱۹۸۳۸۴۶۵۱۴ تلفکس: ۰۲۱ - ۲۲۰۹۲۰۶۱

آدرس: بزرگراه چمران - بزرگراه یادگار امام - بعد از خروجی اوین درکه - پژوهشگاه قوه قضاییه

عنوان: نشست بررسی ابعاد حقوقی و بین‌المللی ترور سپهبد شهید قاسم سلیمانی

تهیه و تنظیم: کیوان اقبالی

ناظر علمی: سید حسین موسوی‌فر

ناشر: پژوهشگاه قوه قضاییه

تیراژ و نوبت چاپ: ۱۵۰ نسخه - مرداد ۱۳۹۹

فهرست مطالب

۵.....	چکیده
۷.....	مقدمه
	بند نخست: نقض آشکار قواعد حقوق بینالملل توسط دولت آمریکا
۱۴.....	با ترور شهید سلیمانی
	بند دوم: امکان طرح دعوا علیه دولت آمریکا در دادگاه‌های داخلی
۲۴.....	ایران
	بند سوم: پیگیری حقوقی ترور شهید سلیمانی از طریق نظام
۲۸.....	حقوقی عراق
۳۰.....	نتیجه
۳۱.....	فهرست منابع

چکیده

ترور سپهبد شهید قاسم سلیمانی حادثه تلخی است که تبعات آن از ابعاد گوناگونی قابل بررسی می‌باشد. یکی از مهمترین این ابعاد، بعد حقوقی این اقدام ناجوانمردانه ارتش تروریست آمریکا بوده که در صورت ارزیابی صحیح می‌تواند به ابزار مناسبی برای احقاق حق جمهوری اسلامی ایران در این زمینه تبدیل گردد. عملیات ترور شهید سلیمانی توسط دولت آمریکا آن هم در شرایطی که هیچ‌گونه جنگ اعلام شده‌ای بین ایران و آمریکا وجود نداشته، ناقض اصول به رسمیت شناخته شده حقوق بین‌الملل همچون منع توسل به زور و احترام به مصونیت بین‌المللی مقامات دولت‌ها به شمار رفته، همچنین ناقض حق بر حیات به عنوان یکی از بنیادین‌ترین مصادیق حقوق بشر محسوب می‌شود. با عنایت به آنکه پیگیری این مسئله در مراجعی همچون شورای امنیت به دلیل نفوذ ایالات متحده و در دیوان بین‌المللی کیفری به دلیل عدم عضویت دولت‌های عراق، آمریکا و ایران چندان امکان‌پذیر نخواهد بود، پیگیری مسئله در دادگاه‌های داخلی ایران می‌تواند به عنوان یکی از راهکارهای جایگزین در نظر گرفته شود. با این تفصیل و با توجه به وقوع حادثه در خاک عراق، فرایند رسیدگی مطلوب به پرونده نیازمند گردآوری اطلاعات با همکاری دولت مزبور یا یک کمیته حقیقت‌یاب بین‌المللی خواهد بود که می‌تواند با درخواست ایران از دبیرکل ملل متحد تشکیل یابد. در همین راستا، صدور رأی دادگاه ایران در اعلام محکومیت ایالات متحده به نقض اصول حقوق بین‌الملل پیش‌گفته و همچنین حق بر حیات به عنوان یک حق بنیادین بشری می‌تواند علاوه بر اینکه فرصتی برای تحت پیگرد قرار دادن اموال و مقامات امریکایی در دیگر کشورها ایجاد نماید، موجی از فشار روانی بر علیه این دولت در سطح جهانی را موجب گردد. النهایه و به عنوان یکی از موثرترین راهکارها می‌بایست به تلاش برای وارد نمودن دولت عراق و دادگاه‌های این کشور به این قضیه اشاره نمود؛ چراکه در جریان ترور شهید سلیمانی نه تنها حاکمیت ملی عراق توسط آمریکا نقض گردیده، بلکه عملیات مزبور ناقض مواد ۳ و ۲۷ قرارداد امنیتی

۶ / بررسی ابعاد حقوقی و بین‌المللی ترور سپهبد شهید قاسم سلیمانی _____

این دولت با آمریکا مبنی بر لزوم احترام نیروهای نظامی آمریکا به قوانین عرف و توافقنامه‌های دولت عراق به هنگام انجام هرگونه عملیات نظامی نیز به شمار می‌رود.

مقدمه^۱

اقدام نظامی دولت ایالات متحده آمریکا علیه سپهبد شهید سلیمانی و همراهانشان در جریان حضور رسمی و به منظور انجام مأموریت غیرنظامی از سوی جمهوری اسلامی ایران نزد دولت عراق، شکل جدیدی از تجری و خودکامگی ایالات متحده است که با تغییر ماهیت اقدامات نظامی خویش به سمت اقدامات تروریستی مبادرت به برهم زدن صلح و امنیت بین‌المللی و منطقه‌ای نموده است. این ترور ناجوانمردانه که بسیار نزدیک به شیوه ترورهای رژیم صهیونیستی در به شهادت رساندن فرماندهان مقاومت فلسطین است، علاوه بر ابعاد امنیتی، سیاسی و ژئوپلیتیکی که در منطقه و جهان داشته است دارای ابعاد حقوقی متنوعی نیز بوده که لازم است به صورت یک‌جانبه توسط ایران و به صورت چندجانبه و از طریق کشورهای دخیل در ماجرا مورد بررسی و اقدامات لازم قرار گیرد. در خصوص ترور سپهبد شهید حاج قاسم سلیمانی در عراق توسط آمریکا نکات ذیل به لحاظ حقوق بین‌الملل ملاحظه نظر است:

۱- تجاوز

بر اساس مفاد قطعنامه ۳۳۱۴ ملل متحد، توسل به زور علیه کشور یا مقامات کشورها به هر نحوی، مصداقی از مفهوم توسل به زور مندرج در بند ۴ ماده ۲ منشور^۲ و همچنین ماده ۳۹ منشور^۳ ملل متحد می‌باشد. از طرفی در مثالی ضعیف‌تر یعنی تقویت و تجهیز شبه نظامیان علیه یک دولت در حقوق بین‌الملل، هرگونه اقدام نوعی توسل به زور و تجاوز قلمداد شده است.

---

۱. دکتر سید حسین موسوی‌فر سرپرست گروه حقوق بین‌الملل و حقوق بشر، زمستان ۱۳۹۸
۲. کلیه اعضاء در روابط بین‌المللی خود از تهدید به زور یا استفاده از آن علیه تمامیت ارضی یا استقلال سیاسی هر کشوری یا از هر روش دیگری که با مقاصد ملل متحد مابینت داشته باشد خودداری خواهند نمود.
۳. شورای امنیت وجود هرگونه تهدید علیه صلح، نقض صلح، یا عمل تجاوز را احراز و توصیه‌هایی خواهد نمود یا تصمیم خواهد گرفت که برای حفظ یا اعاده صلح و امنیت بین‌المللی به چه اقداماتی بر طبق مواد ۴۱ و ۴۲ باید مبادرت شود.

این موضوع در قالب رأی ۱۹۸۶ دیوان بین‌المللی دادگستری در دعوی نیکاراگوا علیه آمریکا مورد اشاره واقع شده است.^۱ حال آنکه اقدام به توسل به زور علیه یک مقام رسمی یک دولت در کشوری دیگر توسط ثالث به‌طور مستقیم و نه به‌وسیله نیروی واسطه یا شبه نظامی، قطعاً مصداقی از توسل به زور و تجاوز می‌باشد.

۲- اقدام تروریستی

به‌طور حتم به دلیل اینکه شهید سلیمانی یک مقام ارشد و رسمی دولتی محسوب می‌گردد که در جریان یک مأموریت رسمی دولتی توسط نیروی ثالث در خاک کشور میزبان مورد هدف واقع شده، لذا این اقدام ضمن نقض مفاد کنوانسیون ۱۹۷۳ راجع به جلوگیری و مجازات جرائم علیه اشخاص مورد حمایت بین‌المللی من جمله مأمورین سیاسی،^۲ مصداقی از اقدام با اهداف خاص سیاسی و منطقه‌ای محسوب شده که منافع کشورهای محور مقاومت را در زمینه پیشگیری از اقدامات تروریستی با خطر مواجه و تروریسم منطقه‌ای را تقویت می‌نماید؛ چراکه ویژگی شخصی شهید سلیمانی به عنوان یک ژنرال شاخص در مبارزه علیه تروریسم، عاملی بسیار مهم در ریشه‌کنی پدیده مزبور در خاورمیانه بوده است. بنابراین اقدام آمریکا، به عنوان مصداقی از تروریسم دولتی علیه دولت و مقام رسمی جمهوری اسلامی ایران تلقی شده و این شهید بزرگوار و همراهانشان از

---

۱. دیوان در قضیه مذکور بر ماهیت اعمالی که حمله مسلحانه را تشکیل می‌دهند، تأکید می‌کند. بر اساس این رأی، ارسال نیروهای مسلح منظم به ورای مرزهای بین‌المللی، گسیل گروه‌های نامنظم یا مزدوران به شرطی که از چنان شدتی برخوردار باشد که با یک حمله مسلحانه واقعی که نیروهای منظم آن را رهبری می‌کنند، برابری کند، حمله مسلحانه تلقی می‌شود. (برای اطلاعات بیشتر ر.ک: International Court of Justice, Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua, (Nicaragua v. United States of America), Judgment of 27 June 1986, Para. 195).

۲. به موجب بند ۱ از ماده ۱ کنوانسیون مزبور، هر یک از اعضای گروهی که حسب قوانین اساسی کشور مربوطه وظایف رئیس کشور را اعمال می‌نمایند هنگامی که در سرزمین یک کشور خارجی به سر می‌برند، در زمره اشخاص مورد حمایت بین‌المللی قرار می‌گیرند. با عنایت به مأموریت رسمی شهید سلیمانی در عراق، ترور ایشان را می‌بایست نقض آشکار تعهد آمریکا در جهت جلوگیری از ارتکاب جرم علیه ایشان به عنوان یک شخص مورد حمایت بین‌المللی تلقی نمود.

جانب دولت متبوع خود، به تجویز قطعنامه‌های عام سرکوب تروریسم و خاص سرکوب و ریشه‌کنی تروریسم، در حال مبارزه با تروریسم منطقه‌ای بوده‌اند.

۳- جرم تجاوز و جنایت علیه بشریت

ضمن اینکه اقدام صورت گرفته مشمول عناصر جرم تجاوز مندرج در اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری^۱ است می‌تواند از مصادیق جنایت علیه بشریت به دلیل اقدام مسلحانه علیه جمعیتی که در حال انجام مأموریتی غیرنظامی می‌باشد هم قلمداد گردد.

پاسخ‌های حقوقی ایران در قالب حقوق بین‌الملل و با توجه به شقوق فوق می‌تواند در این موارد خلاصه گردد:

۱- قطعاً اولین گزینه، استناد به ماده ۵۱ منشور ملل متحد در رابطه با دفاع

---

۱. در راستای این اساسنامه، جنایت تجاوز به معنی طراحی، تدارک، آغاز یا اجرای آن به وسیله افرادی است که در موقعیت مؤثر اعمال کنترل نموده یا اقدام سیاسی یا نظامی یک دولت را هدایت می‌کنند. عمل تجاوزکارانه‌ای که با توجه به ماهیت، شدت و گستره آن باعث نقض آشکار منشور سازمان ملل متحد می‌شود.

بر همین مبنا، در تعریف عمل تجاوزکارانه در بند اول بند دوم ماده ۸ اساسنامه فوق چنین آمده است: در راستای پاراگراف ۱، «عمل تجاوزکارانه» به معنی استفاده از نیروی تجاوزکارانه مسلح به وسیله یک دولت در مقابل تمامیت سرزمینی یا استقلال، حاکمیت، سیاسی دولت دیگر است یا به هر روش دیگری که ناسازگار با منشور سازمان ملل باشد که هر یک از اعمال ذیل، صرف‌نظر از اعلام جنگ باید مطابق با قطعنامه ۳۳۱۴ مورخ ۱۴ دسامبر ۱۹۷۴ مجمع عمومی سازمان ملل به عنوان یک عمل تجاوزکارانه تعیین شود.

قسمت دوم بند دوم ماده ۸ مکرر اساسنامه نیز به صورت تمثیلی اقدامات تجاوزکارانه را برمی‌شمرد که عبارت هستند از هرگونه تهاجم، اشغال نظامی (هرچند موقت)، یا انضمام سرزمین یک دولت به دولت دیگر با استفاده از زور، بمباران یک دولت توسط دولت دیگر، محاصره بنادر، حمله زمینی، دریایی یا هوایی، اجازه از یک دولت برای استفاده از خاک آن توسط دولت دیگر برای حمله به یک دولت ثالث، اعزام دسته‌ها، گروه‌ها، نیروهای شبه نظامی یا مزدوران مسلح (توسط یا از جانب یک دولت) به منظور انجام عملیات مسلحانه علیه یک دولت دیگر با چنان شدتی که در زمره اعمال مذکور در بالا باشد، یا درگیر شدن جدی آن دولت در این اقدامات.

در بند ۳ از ماده ۸ نیز عمل تجاوزکارانه از طریق استفاده از نیروی مسلح توسط یک دولت علیه حاکمیت، تمامیت ارضی یا استقلال سیاسی دولت دیگر، یا هر وسیله دیگر مغایر با منشور، به عنوان تجاوز شناخته شده است.

مشروع^۱ در برابر اقدام مسلحانه صورت گرفته است. این پاسخ همچنین در قالب مسئولیت بین‌المللی کشور متجاوز حسب مفاد مندرج در طرح مسئولیت بین‌المللی دولت ۲۰۰۱ که تبدیل به عرف نیز شده است، قابل ارزیابی بوده و آن عبارت از اقدام متقابل^۲ است. با این وصف، دفاع مشروع در قالب اقدام متقابل حاوی شرایط فوریت، ضرورت و تناسب باید باشد. در این خصوص، فوریت بنابه اقدام صورت گرفته که اقدامی مسلحانه و تروریستی است، مانند یک فوریت معمولی به شمار نمی‌رود. همچنین تناسب موردنظر با عنایت به سطح ویژه و بسیار بالای سردار شهید سلیمانی، می‌تواند تلفیقی از تناسب کمی و کیفی باشد تا حدی که تشفی خاطر را منتج گردد. مسئله ضرورت نیز با توجه به شرایط پیش‌گفته مبرهن بوده و نوعی مقابله با تروریسم دولتی می‌باشد.

۲- درخواست تشکیل جلسه شورای امنیت در خصوص این اقدام تجاوزکارانه و تروریستی و همچنین ارسال نامه به دبیرکل و کمیته سرکوب تروریسم شورا.
۳- ارسال نامه به دادستان دیوان بین‌المللی کیفری و جلب توجه وی به نقض قاعده آمره منع توسل به زور و اقدام منجر به جرم تجاوز، جهت شروع تحقیقات بی‌طرفانه و گزارش به شورای امنیت.

۴- اقامه دعوا به فوریت بر اساس مفاد کنوانسیون ۱۹۷۳ با رعایت تشریفات

---

۱. در صورت وقوع حمله مسلحانه علیه یک عضو ملل متحد تا زمانی که شورای امنیت اقدام لازم برای حفظ صلح و امنیت بین‌المللی را به عمل آورد هیچ‌یک از مقررات این منشور به حق ذاتی دفاع از خودخواه فردی یا دسته‌جمعی لطمه‌ای وارد نخواهد کرد. اعضاء باید اقداماتی را که در اعمال این حق دفاع از خود به عمل می‌آورند فوراً به شورای امنیت گزارش دهند. این اقدامات به هیچ وجه در اختیار و مسئولیتی که شورای امنیت بر طبق این منشور دارد و به موجب آن برای حفظ و اعاده صلح و امنیت بین‌المللی و در هر موقع که ضروری تشخیص دهد اقدام لازم به عمل خواهد آورد تأثیری نخواهد داشت.

۲. اقدام متقابل، آن اقداماتی است که اگر اقدام دولت مسئول نبود، با تعهدات بین‌المللی دولت صدمه‌دیده (زیان‌دیده) مغایر بود. به عبارت دیگر، اگر دولت رفتار دولت مسئول نبود، چنین رفتارهایی در پاسخ به اقدام خلاف بین‌المللی به‌منظور توقف عمل خلاف و جبران خسارت ناشی از آن صورت نمی‌گرفت. اقدام متقابل اتخاذ یک روش است که دولت صدمه‌دیده برای احقاق حق و بازگرداندن روابط حقوقی با دولت مسئول که به دلیل ارتکاب عمل خلاف برهم خورده است، صورت می‌گیرد. در بخش سوم از طرح ۲۰۰۱ مسئولیت بین‌المللی از مواد ۴۹ تا ۵۳ به این مسئله پرداخته شده است.

مندرجه^۱ و رویه قضایی ایجاد شده برگرفته از عهدنامه مودت ۱۹۵۵.^۲
۵- پیگیری موضوع از طریق کمیساریای عالی حقوق بشر و شورای حقوق بشر در ذیل کارگروه‌ها و ارکان مختلف جهت تصویب سندی مرتبط با محکومیت تروریسم دولتی.

همچنین، اقدام تروریستی آمریکا در خاک عراق علیه مقام رسمی ایران به خودی خود نقض موافقتنامه امنیتی آمریکا و عراق (مواد ۳ و ۲۷) بوده که نیازمند تشریح مساعی و همکاری با طرف عراقی می‌باشد.
علاوه بر این راهکارها، در سطح محاکم داخلی ظرفیت‌هایی وجود دارد که می‌تواند در قالب قوانین مرتبط با مقابله با ایالات متحده و حمایت از قربانیان و خانواده‌های ایشان مورد استناد و اقدام قرار گیرد؛ ظرفیت‌هایی که در این نشست به‌طور شایسته بدان اشاره شده است.

گروه حقوق بین‌الملل و حقوق بشر پژوهشکده حقوق عمومی و بین‌الملل پژوهشگاه قوه قضاییه نیز در راستای وظیفه خطیر قوه متبوع در پیگیری حقوقی و بین‌المللی شهادت سپهبد سلیمانی مبادرت به برگزاری نشستی در همین زمینه نموده است. در این نشست تخصصی که با حضور آقای دکتر حسین امیرعبداللہیان (دستیار ویژه رئیس مجلس شورای اسلامی)، مرحوم آقای حسین شیخ‌الاسلام (معاون امور بین‌الملل دانشگاه آزاد اسلامی و سفیر سابق ایران در سوریه)، آقای دکتر احمد مؤمنی‌راد (دانشیار حقوق بین‌الملل دانشگاه تهران)، آقای دکتر محمدهادی ذاکر حسین (استادیار حقوق کیفری دانشگاه تهران)، آقای احمد اصائلو (معاون قضایی رئیس کل دادگاه‌های عمومی و انقلاب تهران)، آقای سید رحیم عقیق

---

۱. مطابق با بند ۱ از ماده ۱۳ کنوانسیون مزبور، اختلافات بین دو یا چند کشور طرف کنوانسیون، ناشی از تفسیر و یا اجرای کنوانسیون حاضر - که از طریق انجام مذاکرات حل و فصل نگردد - حسب تقاضای یکی از آنها به داوری ارجاع خواهد شد.

۲. مطابق با بند ۲ از ماده ۲۱ عهدنامه فوق، هر اختلافی بین طرفین معظمین متعاهدین در مورد تفسیر یا اجرای عهدنامه فعلی که از طریق دیپلماسی به نحو رضایت‌بخش فیصله نیابد به دیوان دادگستری بین‌المللی ارجاع خواهد شد مگر این که طرفین معظمین متعاهدین موافقت کنند که اختلاف به وسائل صلح‌جویانه دیگری حل شود.

۱۲ / بررسی ابعاد حقوقی و بین‌المللی ترور سپهبد شهید قاسم سلیمانی _____

(از صاحب‌نظران و حقوقدانان) و آقای دکتر سید حجت‌الله علم‌الهدی (رئیس پژوهشگاه قوه قضاییه) در محل پژوهشگاه قوه قضاییه برگزار گردید^۱، راهکارهای داخلی و بین‌المللی شهادت سپهبد شهید حاج قاسم سلیمانی و همراهانشان مورد بحث و بررسی قرار گرفت که امید است نتیجه آن در جهت صیانت از خون پاک شهدای مزبور مثمر ثمر واقع شده و مرضی رضای پروردگار باشد.

---

۱. نشست مذکور در تاریخ ۳۰ / ۱۱ / ۱۳۹۸ برگزار شده است.

دکتر سید حجت‌الله علم‌الهدی (رئیس پژوهشگاه قوه قضاییه): با گذشت بیش از ۴۰ روز از شهادت سردار شهید حاج قاسم سلیمانی و همراهان ایشان، به همان میزان که تلخی شهادت این شهدای بزرگوار بیشتر احساس می‌شود، برکات این شهادت نیز در منطقه و کشور با وضوح بیشتری قابل مشاهده بوده و شناخت ما از این شهید بزرگوار افزون‌تر می‌گردد. انسان‌های بزرگی همچون شهید سلیمانی دارای این ویژگی بوده که در زمان حیات به خوبی شناخته نشده و سال‌ها بعد به ابعاد بزرگی شخصیت ایشان و کارهای بزرگی که انجام داده‌اند پی برده می‌شود.

جلسه حاضر نیز برای بررسی ابعاد ترور ناجوانمردانه سپهبد شهید سلیمانی برگزار شده است؛ چراکه حادثه شهادت ایشان ابعاد گسترده‌ای داشته و بر این مبنا قوه قضاییه به عنوان متولی پیگیری حقوق عامه و منافع جمهوری اسلامی ایران، وظایف مهمی در این زمینه بر عهده دارد. بر همین اساس، پژوهشگاه قوه قضاییه به عنوان بازوی علمی و پژوهشی دستگاه قضا، به محض شهادت حاج قاسم سلیمانی، بررسی جنایت مزبور را از منظر پژوهشی در دستور کار خود قرار داد و این نشست تخصصی نیز در راستای همین فعالیت‌ها برگزار شده است.

دکتر احمد مؤمنی‌راد (استاد حقوق بین‌الملل دانشگاه تهران): در حوزه مسائل حقوق بین‌الملل نیاز به یک حرکت جدی و جدید درباره امور مرتبط با ایران احساس شده است که خوشبختانه پژوهشگاه قوه قضاییه از جمله آغازگران این نهضت حقوقی جدید برای استیفای منافع کشور در نظام بین‌الملل محسوب می‌گردد. در هیچ مقطعی از تاریخ ایران، مواجهه کشور ما با دنیا از لحاظ حقوقی تا به این اندازه پر مسئله نبوده است، به نحوی که امروزه با مسائل و پرونده‌هایی در حوزه بین‌المللی روبرو هستیم که می‌بایست با استفاده از ظرفیت‌ها و عناصر تشکیل‌دهنده حقوق بین‌الملل، به صورتی منطقی و علمی با آنها روبرو گردیم. به دیگر سخن، اگرچه شاید در بادی امر، استیفای حقوق کشور ما در سطح بین‌المللی چندان آسان به نظر نرسد اما با این حال ضرورت دارد تا به منظور استیفای حقوق

خود و با تلاشی بسیجی‌وارانه، حداکثر استفاده را از ظرفیت‌های حقوق بین‌الملل انجام دهیم. از این منظر، تلاش پژوهشگاه قوه قضاییه و ریاست محترم آن، جناب آقای دکتر علم‌الهدی قابل تقدیر می‌باشد.

بند نخست: نقض آشکار قواعد حقوق بین‌الملل توسط دولت آمریکا

با ترور شهید سلیمانی

دکتر مؤمنی‌راد: نخستین مسئله قابل بررسی، رفتار خلاف حقوق بین‌الملل آمریکا در ترور شهید سلیمانی می‌باشد. اقدام آمریکا در ترور سردار شهید سلیمانی از منظر حقوق بین‌الملل به هیچ وجه دارای مشروعیت محسوب نمی‌شود. ادعاهای مقامات آمریکایی در توجیه عمل خویش نه تنها از منظر حقوق بین‌الملل، بلکه از منظر حقوق بشر و حقوق مخاصمات مسلحانه نیز غیر قابل قبول به شمار می‌رود. آنچه که از طرف آمریکایی‌ها ادعا شده، دفاع پیشگیرانه بوده است که نه تنها به عنوان یک نظریه در مورد آن بحث بسیاری وجود دارد، بلکه حتی بر فرض پذیرفتنی بودن نظریه مزبور هم استناد به آن دارای شرایط ویژه‌ای خواهد بود؛ شرایطی که به هیچ وجه در ارتباط با ترور شهید سلیمانی قابل احراز نمی‌باشد. در جریان این عملیات، یک مقام عالی‌رتبه نظامی کشور ما در یک کشور ثالث به دستور مستقیم رئیس جمهور آمریکا ترور شده است؛ عملیاتی که از لحاظ اصول حاکم بر حقوق بین‌الملل دارای هیچ‌گونه مبنایی نبوده و برخلاف کلیه قواعد معاهداتی و عرفی بین‌المللی مرتبط با این موضوع به شمار می‌رود.^۱ در واقع ترور

---

۱. اقدام ترامپ به صورت کاملاً آشکار در تعارض با بندهای ۳ و ۴ از ماده ۲ منشور ملل متحد به شمار می‌رود. به موجب بند ۳ کلیه اعضاء اختلافات بین‌المللی خود را به وسایل مسالمت‌آمیز به طریقی که صلح و امنیت بین‌المللی و عدالت به خطر نیافتد، حل خواهند کرد. بر این مبنا اقدام ترامپ در توسل به ابزار نظامی بر علیه یکی از مقامات بلندپایه ایرانی نقض بند ۳، یعنی التزام به توسل به ابزار مسالمت‌آمیز در حل و فصل اختلاف با ایران تلقی می‌شود. علاوه بر این اقدام وی نقض بند ۴ از ماده ۲ یعنی خودداری از تهدید به زور یا استفاده از آن علیه تمامیت ارضی یا استقلال سیاسی هر کشوری یا از هر روش دیگری که با مقاصد ملل متحد مبادینت داشته باشد هم به شمار می‌رود.

سپهبد سلیمانی یک ترور هدفمند^۱ بوده که نمی‌توان هیچ‌گونه مبنای حقوقی برای آن تصور نمود.^۲ حتی خود مقامات داخلی آمریکا نیز اقدام رئیس‌جمهور کشورشان را زیر سؤال برده و آن را فاقد مشروعیت اعلام نموده‌اند.^۳ علاوه بر این نقض حق حیات، نقض یک قاعده بنیادین^۴ در حقوق بین‌الملل بشر به شمار رفته و سلب حیات سردار شهید سلیمانی نیز به عنوان مهمان رسمی عراق از سوی آمریکا، نقض چنین قاعده‌ای به شمار می‌رود.

دکتر محمدهادی ذاکر حسین (استاد حقوق کیفری دانشگاه تهران):

یکی از پارادایم‌های حقوق بین‌الملل کیفری این است که در جنگ‌های قرن بیست و یکم، در کنار هر جنگ نظامی، یک جنگ حقوقی نیز وجود دارد. در واقع توسل

1. Targeted Killing.

۲. فلیپ الستون (Philip Alston) گزارشگر ویژه سازمان ملل در رابطه با اعدام‌های فراقانونی، کشتار هدفمند را این‌طور تعریف نموده است: به توسل به زور عمدی شتابزده و یا خودسرانه، کشنده، از روی قصد و از پیش برنامه‌ریزی شده کشنده توسط دولت‌ها یا ارگان‌های آن‌ها، یا به وسیله گروه‌های مسلح سازمان‌یافته در مداخلات مسلحانه، علیه اشخاص معینی که تازه مورد شناسایی قرار گرفته و لذا تحت توقیف مرتکبان سیاست کشتار هدفمند قرار ندارند، کشتار هدفمند گفته می‌شود. (برای اطلاعات بیشتر ر.ک: A/HRC/14/24/Add.6, Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, Study on targeted killings, 28 May 2010).

۳. از دید این افراد ترور سردار سلیمانی به دستور دونالد ترامپ به دلیل عدم کسب مجوز کنگره آمریکا، نقض قانون اساسی این کشور محسوب می‌شود. از جمله این افراد می‌توان به «نانسی پلوسی» رئیس مجلس نمایندگان آمریکا، «تیم کین» سناتور ایالت ویرجینیا، «آدام شیف» رئیس کمیته اطلاعاتی مجلس سنای آمریکا و «الیوت انگل» رئیس کمیته امور خارجی مجلس نمایندگان آمریکا اشاره نمود.

۴. به هنگام صحبت از حق‌های بنیادین بشر، منظور آن دسته از حقوق بشر می‌باشد که هدف اصلی از تبیین آنها، مقابله با تعدی دولت‌ها به آزادی افراد جامعه است. به عبارت بهتر، حقوق مزبور با عنایت به نوع رابطه نابرابر و عمودی دولت و شهروندان، وضع گردیده و فلسفه اساسی شکل‌دهنده آنها بر مبنای آسیب‌پذیری اشخاص در برابر موقعیت انحصاری دولت در استفاده مشروع از قدرت خود و در نتیجه نیاز به حفاظت اشخاص در برابر سوءاستفاده احتمالی دولت از این اقتدار بنیان گرفته است. در واقع، حق‌های بنیادین حامی آزادی و کرامت انسانی بوده و نه تنها حاکم بر اعمال دولت است، بلکه باید به عنوان راهنمایی برای تدوین کلیه قواعد حقوقی حاکم بر جامعه مدنی مدنظر قرار گیرد. (برای اطلاعات ر.ک: گرچی، علی‌اکبر؛ «مبنا و مفهوم حقوق بنیادین»، نشریه حقوق اساسی، ۱۳۸۳ یا اقبالی، کیوان؛ گزارش پژوهشی «نقش قوه قضاییه در نظارت بر تحدید و تعلیق ایفای تعهدات حقوق بشری»، پژوهشگاه قوه قضاییه، ۱۳۹۷).

به موازین و مکانیزم‌های حقوق بین‌الملل در پیشبرد اهداف دولت‌ها، در مواردی گاه حتی می‌تواند جایگزین یا دست‌کم مکمل بعد نظامی مخاصمه شود. آمریکا با توسل به زور نامشروع و بدون در نظر گرفتن قوانین بین‌المللی، جنگ را جایگزین حقوق کرده است. در واقع آمریکا با مقدم دانستن جنگ بر حقوق، نوعی انحراف در حل و فصل مسائل بین‌المللی به وجود آورده که نشان‌دهنده خالی بودن دست این دولت در جنگ حقوقی نسبت به ایران و نیروهای نظامی کشور ما بوده و به نظر می‌رسد که به همین دلیل متوسل به زور شده است. آمریکا با نقض قاعده منع توسل به زور، مرتکب نقض حقوق بین‌الملل شده است. بر همین مبنای شاهد آن هستیم که حتی قاضی سابق دادگاه نورمبرگ آقای فرنز هم با انتقاد از عملیات ترور شهید سلیمانی، هشدار می‌دهد که آمریکا با کنار گذاشتن همه موازین بین‌المللی در تلاش برای جایگزینی جنگ با صلح می‌باشد.^۱

البته آمریکا با عنایت به اهمیت جنگ حقوقی به عنوان مکمل عملیات نظامی، از همان ابتدا تلاش کرده تا با توسل به ماده ۵۱ منشور ملل متحد،^۲ عملیات خود

---

۱. بنجامین فرنز (Benjamin Ferencz) دادستان سابق دادگاه نورمبرگ، در نامه‌ای به روزنامه نیویورک تایمز، فرمان رئیس جمهوری آمریکا برای «از میان برداشتن» سپهبد شهید سلیمانی در کشور عراق را عملی غیراخلاقی دانسته که ناقض قوانین داخلی آمریکا و همچنین قوانین بین‌المللی است. از دید نامبرده، این عملیات «قتل» یک فرمانده ارشد نظامی کشوری بوده که آمریکا با آن در جنگ نیست. این حقوقدان آمریکایی همچنین در نامه خود هشدار داده که مادامی که فکر و ذهن افرادی که جنگ را بر قانون ترجیح می‌دهند تغییر ننماید، جوانان سراسر جهان در خطر مرگ قرار خواهند داشت. (برای اطلاعات بیشتر ر.ک:

<https://www.nytimes.com/2020/01/15/opinion/letters/us-iran-killing.html>).

۲. به نظر می‌رسد که منظور سخنران محترم اشاره به بیانات حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی در نماز جمعه بیست‌وهفتم دی ماه ۱۳۹۸ در تهران باشد که این چنین سپاه قدس را توصیف نمودند: «سپاه قدس یک نیرویی است که با سعه صدر به همه‌جا و همه‌کس نگاه می‌کند. رزمندگان بدون مرزند؛ رزمندگان بدون مرز. رزمندگانی که هر جا نیاز باشد، آن‌ها در آنجا حضور پیدا می‌کنند.»

استفاده از عبارت «رزمندگان بدون مرز» و نیز نام بردن از «سپاه قدس» هر چند برای نخستین بار بود که از سوی رهبر معظم انقلاب اسلامی انجام شد، اما این مفهوم، پیش از این نیز توسط گروه‌های مختلف مقاومت در سراسر جهان تجربه شده است؛ گروه‌هایی که برای حفظ کرامت، استقلال، آزادی و حاکمیت سرزمینی خود با کشورهای تشکیل‌دهنده مفهوم «امپریالیسم، استعمار و استکبار جهانی» مبارزه می‌کنند. این گروه‌ها پس از آنکه با زیاده‌خواهی، دست‌اندازی و تحمیل خواسته از سوی

را توجیه نماید؛ استدلالی که آمریکا در گزارش ۸ ژانویه ۲۰۲۰ خود به شورای امنیت ملل متحد به تفصیل به آن پرداخته است. البته از سوی جمهوری اسلامی ایران نیز این فرصت وجود داشته تا پیش از شهادت حاج قاسم سلیمانی، با ایجاد یک جنگ حقوقی علیه آمریکا، هزینه انجام هرگونه اقدام نظامی توسط آمریکایی‌ها را بالا برده تا از ارتکاب اقدامات این‌چنینی توسط آنها جلوگیری شود. بر این مبنای شایسته بود تا در ارتباط با مشارکت ایران در جنگ علیه داعش و همچنین حضور در سوریه، به‌جای انکار حضور تا مدت‌ها، بسترسازی حقوقی لازم برای توجیه عملیات مزبور صورت گرفته و دیپلماسی ما نیز به‌جای اقدامات واکنشی رفتار کنشی از خود نشان می‌داد، تا دیگر فرصتی برای آمریکا در طرح این ادعا که در عملیات ترور سردار سلیمانی یک گروه تروریستی را هدف قرار داده، باقی نماند. به عنوان مثال، می‌توانستیم با عنایت به طرح دکترین رزمندگان بدون مرز توسط رهبر معظم انقلاب،^۱ حضور نظامی برون‌مرزی خود را با موازین بین‌المللی همچون مسئولیت بر حمایت^۲ منطبق نماییم. در این میان و به عنوان یک اقدام پسینی،

کشورهای محور سرمایه‌داری و لیبرالیسم مواجه شده و شاهد پیشروی این محور با استفاده از قوه قهریه بوده‌اند، دست به سلاح برده و جریان مقاومت را از درون تا بیرون مرزهای وطن خود آغاز کرده‌اند. (برای اطلاعات بیشتر ر.ک: پیشینه رزمندگان بدون مرز در تاریخ معاصر، به نشانی: <https://rasanews.ir/fa/news/638322/>).

۱. به نظر می‌رسد که منظور سخنران محترم اشاره به بیانات حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی در نماز جمعه بیست‌و‌هفتم دی ماه ۱۳۹۸ در تهران باشد که این‌چنین سپاه قدس را توصیف نمودند: «سپاه قدس یک نیرویی است که با سعه صدر به همه‌جا و همه‌کس نگاه می‌کند. رزمندگان بدون مرزند؛ رزمندگان بدون مرز. رزمندگانی که هر جا نیاز باشد، آن‌ها در آنجا حضور پیدا می‌کنند.»

استفاده از عبارت «رزمندگان بدون مرز» و نیز نام بردن از «سپاه قدس» هرچند برای نخستین بار بود که از سوی رهبر معظم انقلاب اسلامی انجام شد، اما این مفهوم، پیش از این نیز توسط گروه‌های مختلف مقاومت در سراسر جهان تجربه شده است؛ گروه‌هایی که برای حفظ کرامت، استقلال، آزادی و حاکمیت سرزمینی خود با کشورهای تشکیل‌دهنده مفهوم «امپریالیسم، استعمار و استکبار جهانی» مبارزه می‌کنند. این گروه‌ها پس از آنکه با زیاده‌خواهی، دست‌اندازی و تحمیل خواسته از سوی کشورهای محور سرمایه‌داری و لیبرالیسم مواجه شده و شاهد پیشروی این محور با استفاده از قوه قهریه بوده‌اند، دست به سلاح برده و جریان مقاومت را از درون تا بیرون مرزهای وطن خود آغاز کرده‌اند. (برای اطلاعات بیشتر ر.ک: پیشینه رزمندگان بدون مرز در تاریخ معاصر، به نشانی: <https://rasanews.ir/fa/news/638322/>).

۲. «مسئولیت حمایت» در واقع ارائه راهکاری جدید و در عین حال دقیق و برنامه‌ریزی شده برای یافتن

ابتدا باید ببینیم که چه نظام ارزشی بر قضیه حاکم می‌باشد. در انتخاب نخست، این امکان وجود دارد که نظام حقوقی بشردوستانه را بر قضیه حاکم اعلام نموده که در این صورت باید بپذیریم که یک مخاصمه مسلحانه مستقیم یا غیرمستقیم در جریان بوده است. با این وجود باید دقت نماییم که تأکید بر وجود یک مخاصمه مسلحانه ولو غیرمستقیم چندان به نفع جمهوری اسلامی ایران نخواهد بود؛ چراکه شهید سلیمانی یک نظامی بوده و هدف قرار دادن نظامیان در جریان یک مخاصمه و در چارچوب حقوق بشردوستانه، جرم نمی‌باشد. بنابراین تأکید ما باید بر وجود حالت صلح میان ایران و آمریکا بوده که در این صورت موازین حقوق بشر بر قضیه حاکم و ترور شهید سلیمانی هم یک قتل فراقضایی^۱ (قتل بدون برخورداری از حق دفاع و محاکمه عادلانه) و سلب حیات به شمار خواهد رفت. بر همین مبنا، ترور شهید سلیمانی حتی از جانب گزارشگر ویژه ملل متحد در زمینه قتل فراقضایی، قتلی دارای ویژگی فراقضایی اعلام شده است.^۲

همان‌طور که اشاره شد، در جریان عملیات مزبور، یک قتل فراقضایی بدون دادن حق دفاع، حق حیات را از یک مقام عالی‌رتبه کشور ایران سلب کرده و این نقض قوانین و قواعد بین‌المللی است. از این منظر کشور ما از توانایی پیگرد داخلی

جایگزینی مناسب برای مفهوم چالش‌برانگیز مداخله بشردوستانه می‌باشد. مجموعه اقدامات صورت گرفته به موجب این دکترین شامل سه بعد مسئولیت پیشگیری، مسئولیت واکنش و مسئولیت بازسازی بوده که اتفاقاً مهم‌ترین بعد مسئولیتی، همان مسئولیت پیشگیری است. حتی در مرحله واکنش نیز مجموعه اقداماتی شامل اقدامات سیاسی و اقتصادی و غیره در نظر گرفته شده و جواز مداخله نظامی بین‌المللی در یک دولت تنها در شرایط حاد به عنوان آخرین حربه و در صورت وجود معیارهایی مشخص توسط شورای امنیت داده خواهد شد. البته این اقدامات نظامی نیز تنها در صورت ارتکاب جرائم مشخصی اعمال می‌شود. (برای اطلاعات بیشتر ر.ک: قادری، سید محمدهادی و قربان‌نیا، ناصر؛ «دکترین مسئولیت حمایت و تلاش برای مقابله با فجایع انسانی»، مجله روابط خارجی، سال پنجم، شماره ۱، بهار ۱۳۹۲).

1. Extra-judicial Killing.

۲. در پی ترور سپهبد شهید سلیمانی، آگنس کالمارد (Agnès Callamard)، این عملیات را غیرقانونی دانسته و اعلام نمود که ترور هدفمند ناقض حقوق بین‌الملل بشر می‌باشد. نامبرده خاطر نشان نمود که در خارج از چارچوب مخاصمات مسلحانه، استفاده از پهپاد یا دیگر ابزارهای ترور هدفمند غیرقانونی خواهد بود. (برای اطلاعات بیشتر ر.ک: https://edition.cnn.com/middleeast/live-news/baghdad-airport-strike-live-intl-hnk/h_f4d89b41ef9e19a716edc8047bf923df).

مسببان برخوردار خواهد بود. با این وجود، در بحث تعقیب کیفری با این مانع مواجه خواهیم شد که سران دولت‌ها حتی در صورت ارتکاب جنایت بین‌المللی دارای مصونیت محسوب می‌شوند؛ مصونیتی که دیوان بین‌المللی دادگستری نیز در رأی سال ۲۰۰۲ خود در قضیه «قرار جلب»^۱ بر آن تأکید نموده است. البته این امکان وجود دارد که همچنان نظامیان آمریکایی دست اندرکار عملیات را که فاقد مصونیت تلقی می‌شوند، تحت تعقیب قرار دهیم.

دکتر مؤمنی‌راد: بر اساس اصل برابری دولت‌ها، مقامات هر کشوری در کشور دیگر دارای مصونیت بوده و بر این مبنا، اقدام آمریکا در ترور یک مقام بلندپایه ایرانی، نقض مصونیت مقامات ایرانی به رسمیت شناخته شده به موجب حقوق بین‌الملل تلقی می‌شود. در این ماجرا، مصونیت مقام دولتی ایرانی در یک کشور ثالث یعنی عراق، از سوی آمریکا نقض شده است.

از سوی دیگر باید توجه داشت که با عنایت به عدم وجود هرگونه جنگ رسمی میان ایران و آمریکا، اقدام به ترور شهید سلیمانی، از این منظر هم نه تنها قابلیت توجیه در چارچوب حقوق مخاصمات مسلحانه را نداشته، بلکه اقدام مزبور از منظر عهدنامه مودت ایران و آمریکا نیز که کمتر از یک‌سال از خروج آمریکایی‌ها از آن گذشته، غیرقانونی و نقض معاهده بین‌المللی مزبور به شمار می‌آید.^۲ همچنین ترور سپهبد سلیمانی از منظر مبارزه با تروریسم، ناقض کنوانسیون ۱۹۷۳ نیویورک محسوب شده که هم ایران و هم آمریکا عضو آن بوده‌اند و به موجب آن باید با

۱. دیوان در این رأی اعلام می‌دارد که در خصوص ارتکاب جنایات جنگی یا جنایات علیه بشریت توسط مقامات بلندپایه دولتی (در اینجا وزیران امور خارجه)، به دقت رویه کشورها را بررسی کرده است و نتوانسته از این رویه وجود هیچ‌گونه استثنایی را طبق حقوق بین‌الملل عرفی به قاعده اعطاکنده مصونیت از صلاحیت کیفری و تعرض ناپذیری به وزیران امور خارجه در حال خدمت، در مواردی که مظنون به ارتکاب جنایات جنگی یا جنایات علیه بشریت هستند، استنباط نماید. (International Court of Justice, Case Concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v Belgium), Judgment of 14 February 2002, p. 23.

۲. به موجب بند ۳ از ماده ۲۳ عهدنامه مودت: هر یک از طرفین معظمین متعاهدین می‌تواند با دادن اخطار کتبی به مدت یک سال به طرف معظم متعاهد دیگر در انقضاء مدت ده سال اول یا هر موقع پس از آن این عهدنامه را خاتمه دهد (فسخ کند).

هرگونه تعدی به افراد دارای حمایت بین‌المللی مقابله شود.^۱

دکتر ذاکر حسین: در حقوق کیفری بین‌المللی باید واقع‌گرایانه رفتار کرد و بنابراین می‌توان چنین گفت که متأسفانه در شرایط حاضر در سطح بین‌المللی بستر لازم برای تشکیل یک دادگاه بین‌المللی وجود ندارد؛ چراکه تصمیم‌گیری در مورد این مسئله بر عهده شورای امنیت بوده و این شورا در عمل در اختیار آمریکایی‌ها قرار دارد. همچنین به دلیل عدم عضویت ایران یا عراق در دیوان بین‌المللی کیفری، امکان طرح دعوا در دیوان مزبور نیز وجود ندارد. صلاحیت دیوان محدود به رسیدگی به آن دسته جرایم ارتكابی بوده که یا در قلمرو یک دولت عضو اتفاق افتاده و یا توسط اتباع یک دولت عضو ارتكاب یافته باشد که در اینجا عراق به عنوان دولت محل وقوع جرم عضو دیوان نبوده و متهمان هم تبعه دولت آمریکا بوده‌اند که خود مجرم اصلی قلمداد گردیده و عضو دیوان نمی‌باشند. دولت ایران هم عضو دیوان نبوده و به موجب اساسنامه دیوان، امکان پذیرش صلاحیت نهاد مزبور به صورت موردی برای کشور متبوع بزه‌دیده یعنی ایران وجود ندارد. البته پذیرش صلاحیت موردی دیوان برای عراق امکان‌پذیر است که به نظر می‌رسد در حال حاضر تمایل چندانی به پذیرش این صلاحیت در نزد آن دولت

---

۱. کنوانسیون «پیشگیری و مجازات جرایمی که علیه اشخاص برخوردار از مصونیت بین‌المللی از جمله نمایندگان دیپلماتیک صورت می‌گیرد». نظر به اینکه جرائم علیه مأمورین دیپلماتیک و سایر اشخاص مورد حمایت بین‌المللی در عین ایجاد مخاطره برای امنیت این اشخاص، حفظ مناسبات معموله بین‌المللی را نیز که جهت همکاری بین کشورها ضروری است جداً تهدید می‌کند، دولت‌های عضو کنوانسیون با اعتقاد به اینکه ارتكاب این قبیل جرائم نگرانی خطیری برای جامعه بین‌المللی ایجاد می‌نمایند، با یقین به لزوم اتخاذ تدابیر مقتضی فوری و مؤثر جهت جلوگیری و مجازات جرائمی علیه اشخاص مورد حمایت بین‌المللی توافق نموده‌اند که از جمله این جرائم می‌توان به قتل و ربودن یا نوعی دیگر حمله علیه شخص یا آزادی شخص مورد حمایت بین‌المللی (بند ۱ از ماده ۲) اشاره نمود.

نکته شایان توجه آنکه به نظر می‌رسد منظور سخنان محترم، بند ۱ از ماده ۱ کنوانسیون مزبور باشد که بر طبق آن، هر یک از اعضای گروهی که حسب قوانین اساسی کشور مربوطه وظایف رئیس کشور را اعمال می‌نمایند هنگامی که در سرزمین یک کشور خارجی به سر می‌برند، در زمره اشخاص مورد حمایت بین‌المللی قرار گرفته که بنابراین با توجه به مأموریت رسمی شهید سلیمانی در عراق، ترور ایشان را می‌بایست نقض آشکار تعهد آمریکا در جهت جلوگیری از ارتكاب جرم علیه ایشان به عنوان یک شخص مورد حمایت بین‌المللی تلقی نمود.

مشاهده نمی‌شود. از سوی دیگر به نظر می‌رسد که حتی در صورت وجود شرایط برای پذیرش صلاحیت دیوان بین‌المللی کیفری نیز از بین جرایم واقع در حوزه صلاحیت دیوان،^۱ تنها جرم تجاوز با عملیات آمریکا انطباق داشته که در اینجا باز هم به دلیل نیاز به پذیرش صلاحیت دیوان از سوی هر دو دولت بزه‌دیده و خاطی یعنی آمریکا، امکان رسیدگی دیوان میسر نخواهد بود.

نکته مهم آن است که در بحث‌های حقوقی، با نوعی جنگ بین روایت‌ها مواجه هستیم. به عنوان نمونه در پرونده هدف قرار گرفتن ایراس ایرانی ما نتوانستیم روایت خود را به خوبی بیان کنیم و در نتیجه به نظر می‌رسد که بازنده شدیم. در همین چارچوب و در پرونده ترور شهید سلیمانی، درخواست تشکیل یک کمیته حقیقت‌یاب از سوی ایران به عنوان یکی از بهترین راهکارها امکان‌پذیر است؛ چراکه به موجب اعلامیه هیأت‌های حقیقت‌یاب ملل متحد مصوب ۱۹۹۱،^۲ دولت‌های طرف یک اختلاف مؤثر بر صلح و امنیت بین‌المللی، از حق درخواست تشکیل چنین کمیته‌ای از دبیر کل سازمان ملل برخوردار می‌باشند. با این وجود، به نظر می‌رسد در این قضیه خاص همراهی دولت عراق برای تشکیل کمیته حقیقت‌یاب ضرورت داشته باشد. این احتمال وجود دارد که در صورت موفقیت در تشکیل چنین کمیته‌ای و اعلام وقوع جنایت در نتیجه تحقیقات مرجع مزبور، زمینه برای تشکیل دادگاهی همچون دادگاه ترور رفیق حریری فراهم شود؛ اگرچه احتمال آن به دلیل مخالفت حتمی آمریکا با تشکیل دادگاه مزبور در شورای امنیت، بسیار ضعیف خواهد بود.

دکتر مؤمنی‌راد: بر این اساس و به دلیل نقض تعهدات بین‌المللی آمریکا در عملیات ترور شهید سلیمانی، به نظر می‌رسد که نه تنها امکان مطالبه خسارت مادی، بلکه خسارت معنوی نیز از دولت آمریکا وجود دارد؛ چراکه یکی از مواردی که در بحث خسارت معنوی می‌توان به آن پرداخت، جریحه‌دار شدن احساسات افراد و اشخاص است. در این چارچوب، ترور شهید سلیمانی که در خط مقدم

۱. جنایت جنگی، جنایت علیه بشریت، نسل‌کشی و تجاوز.

2. Declaration on Fact-Finding by the United Nations in the Field of the Maintenance of International Peace and Security.

مبارزه با تروریسم و حفاظت از صلح قرار داشته‌اند، احساسات میلیون‌ها نفر ایرانی و آزادی‌خواهان دیگر کشورها را جریحه‌دار کرده و با عنایت به پیگیری چندین پرونده بین‌المللی در خصوص طرح دعوی به علت خسارت معنوی، این امکان وجود دارد که ما هم از نظر حقوقی و فنی با طرح دعوی مسئله را پیگیری نماییم. در این راستا و به عنوان نمونه، می‌توان به قضیه ربودن آدولف آیشمن^۱ در خاک آرژانتین توسط سازمان موساد اشاره نمود که با طرح دعوی از جانب آرژانتین در شورای امنیت، رژیم صهیونیستی موظف به عذرخواهی از دولت مزبور به دلیل نقض حاکمیت و جریحه‌دار کردن غرور ملی آن کشور گردید.^۲ به عنوان نمونه دیگر می‌توان به قضیه تنگه کورفو اشاره نمود که در آن هم بحث خسارت معنوی مطرح گردید.^۳ حتی خود آمریکایی‌ها نیز در در جریان داوری قضیه کانلی، با استناد به جریحه‌دار شدن عواطف و حیثیت جامعه آمریکا به دلیل نحوه کشته شدن یکی از اتباع خویش در مکزیک، خواهان جبران خسارت معنوی وارد شده به خود از دولت

1. Adolf Eichmann.

۲. آدولف آیشمن، افسر سابق آلمان نازی و متهم به مشارکت در کشتار یهودیان اروپا در جنگ جهانی دوم، پس از پایان جنگ به صورت ناشناس در خاک آرژانتین ساکن و حتی به تابعیت این کشور درآمد. نامبرده در سال ۱۹۶۰ در جریان یک عملیات پیچیده توسط سازمان موساد و بدون اطلاع دولت آرژانتین از خاک این کشور ربوده و به منظور محاکمه به قلمرو رژیم صهیونیستی انتقال داده می‌شود. این عملیات از طرف آرژانتین نقض حاکمیت خود تلقی شده و با شکایت این کشور به شورای امنیت مواجه می‌شود؛ شکایتی که در نهایت با صدور قطعنامه شماره ۱۳۸ مورخ ۲۳ ژوئن ۱۹۶۰ از جانب شورای امنیت به نتیجه می‌رسد. در این قطعنامه شورا تکرار اعمالی مشابه عملیات رژیم صهیونیستی را ناقض صلح و امنیتی بین‌المللی اعلام و طرفین را به مذاکرات دوجانبه برای حل و فصل موضوع فرا می‌خواند. در نهایت این رژیم با انجام مذاکرات دوجانبه با آرژانتین ناچار می‌گردد تا به موجب یک بیانیه مشترک در تاریخ ۳ اوت ۱۹۶۰ به نقض حاکمیت آرژانتین بر اثر عملیات خویش اعتراف نماید.

۳. در قضیه تنگه کورفو در سال ۱۹۴۶، دو فرزند ناوشکن بریتانیایی در هنگام حرکت در آب‌های ساحلی کشور آلبانی با مین برخورد کرده و خسارت فراوانی به آنها وارد گردید. در جریان رسیدگی دیوان بین‌المللی دادگستری به پرونده، در مقابل ادعای دولت بریتانیا برای دریافت غرامت مادی بابت خسارت وارده به کشتی‌های خود، دولت آلبانی نیز به دلیل ورود غیرقانونی ناوگان بریتانیا به آب‌های این کشور و نقض حاکمیت آن، مدعی استحقاق جبران خسارت معنوی وارده به خود گردید؛ درخواستی که با اعلام نظر دیوان مبنی بر اینکه که صرف طرح مسئله در دیوان برای جبران خسارت معنوی کافی است، مواجه شد.

مزبور گردیده‌اند.^۱

مرحوم آقای حسین شیخ‌الاسلام (معاون امور بین‌الملل دانشگاه آزاد اسلامی و سفیر سابق ایران در سوریه): ترور سردار سلیمانی جنایت بزرگی بوده که توسط آمریکایی‌ها در حالتی که هیچ اعلام جنگی بین ایران و آمریکا وجود نداشته، صورت پذیرفته است؛ مسئله‌ای که با توجه به عضویت هر دو کشور در کنوانسیون ۱۹۷۳، از این منظر قابل پیگیری می‌باشد. همچنین ترور مزبور مصداقی از نقض حاکمیت عراق بوده و بر این مبنا و علی‌رغم عدم عضویت دولت‌های ایران، آمریکا و عراق در دیوان بین‌المللی کیفری، در صورت درخواست دولت عراق از دادستان، قابلیت پیگیری در این نهاد را دارا می‌باشد. البته نتیجه‌بخش بودن این راهکارهای حقوقی چندان امیدوارکننده به نظر نمی‌رسد. متأسفانه در دنیای امروز در بسیاری موارد بیش از آنکه حق داشتن تعیین‌کننده میزان بهره‌مندی از حق باشد، میزان برخورداری از زور تعیین‌کننده میزان بهره‌مندی از حق می‌باشد. بر این مبنا، جنایت ترور سردار سلیمانی اولین جنایت آمریکایی‌ها نمی‌باشد. با این وجود، توسل به راهکارهای حقوقی دست‌کم از منظر تبلیغاتی مفید خواهد بود. بر این مبنا، این گزینه وجود دارد که دولت عراق را به پیگیری مسئله و طرح شکایت در مجامعی همچون دیوان بین‌المللی دادگستری تشویق نماییم؛ راهکاری که حتی در صورت عدم موفقیت، نتایج مثبتی از منظر تبلیغاتی برای ما به دنبال خواهد داشت. نکته مهم آنکه راهبرد آمریکا در ایجاد تفرقه میان دو ملت ایران و عراق کاملاً شکست خورده و حتی به برکت خون شهید سلیمانی و یاران شهید ایشان، حضور آمریکایی‌ها در عراق هم با مصوبه پارلمان عراق غیرقانونی گردید.^۲

۱. John H Connelly یک آمریکایی بود که در جریان شورش در مکزیک در سال ۱۹۲۳ و بر اثر اهمال سربازان دولت مکزیک در حفاظت از نامبرده کشته شد. در رأی کمیسیون تشکیل شده برای داوری اختلاف پیش آمده بین آمریکا و مکزیک بر اثر این واقعه، علاوه بر خسارت مادی، پرداخت مبلغی هم به عنوان خسارت معنوی توسط دولت مکزیک معین گردید.

۲. دو روز پس از شهادت شهید سلیمانی، پارلمان عراق با بررسی پیش‌نویس قانونی مبنی بر اخراج نیروهای آمریکایی از عراق، به خروج نیروهای خارجی از این کشور رأی مثبت داد. پارلمان عراق همچنین خواستار

دکتر مؤمنی‌راد: متأسفانه امروزه برخورداری از زور و قدرت همچنان عامل تأثیرگذاری در اعمال حقوق بین‌الملل است. با این وجود نباید ناامید شد و امیدها را از دست داد. باید به خاطر داشته باشیم که به سبب تلاش‌های صورت گرفته در قضیه‌ای همچون پرونده ترور رفیق حریری که مسئله‌ای کاملاً داخلی و مرتبط با کشور لبنان می‌بود، دادگاهی بین‌المللی برای رسیدگی به مسئله تشکیل گردید. بنابراین این امکان نیز وجود دارد که با استفاده از ظرفیت‌های بین‌المللی بتوانیم به دادگاهی بین‌المللی برای بررسی ترور شهید سلیمانی به عنوان یک فرد حافظ صلح بین‌المللی، آن هم به دستور شخص رئیس جمهور آمریکا دست پیدا نماییم. ما باید تمام توان حقوقی و علمی خود را به کار بگیریم.

بند دوم: امکان طرح دعوا علیه دولت آمریکا در دادگاه‌های داخلی ایران

قاضی احمد اصائلو (معاون قضایی رئیس کل دادگاه های عمومی و انقلاب تهران): شهید سلیمانی مبارزی بود که دنیا مدیون او می‌باشد؛ چراکه اگر داعش متلاشی نمی‌شد و می‌توانست حکومت خود را توسعه دهد، جنایات بسیاری را به نام اسلام در دنیا مرتکب می‌شد. حاج قاسم سلیمانی نقش اصلی را در از بین بردن داعش ایفا نمود و به همین دلیل دنیا باید خود را مدیون ایشان بداند. با این وجود به دلیل آنکه متأسفانه تدوین بخش بزرگی از قواعد حقوق بین‌الملل تحت نفوذ قدرت‌های بزرگی مانند آمریکا صورت گرفته است، این مسئله می‌تواند به مانع بزرگی در پیگیری حقوقی شهادت سردار شهید حاج قاسم سلیمانی در بعد بین‌المللی از جانب ایران تبدیل شود. در چنین شرایطی استناد به لزوم رعایت قاعده مصونیت قضایی دولت‌ها می‌تواند به عنوان ابزاری برای پیگیری حقوقی اقدام آمریکا در ترور شهید سلیمانی مطرح شود و به عنوان مصداقی از نقض حقوق بین‌الملل در جریان این عملیات مورد استناد قرار گیرد.

خوشبختانه در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران این ظرفیت وجود دارد که در بعد داخلی در قالب یک دعوای حقوقی تمام عیار علیه مقامات آمریکا اقدام گردد؛ چراکه در قوانین ما پیش‌بینی شده که دادگاه‌های داخلی از امکان رسیدگی به دعوای مدنی طرح شده علیه آن دسته از دولت‌های خارجی که اقداماتشان ناقض قواعد حقوق بین‌الملل یا اقدامی تروریستی محسوب می‌شود، برخوردار گردند.^۱ با این وجود به نظر می‌رسد که در حوزه پیگرد کیفری، در پیگرد مقامات آمریکایی، مگر در ارتباط با برخی از فرماندهان نظامی این کشور که امکان استناد به مقررات ضد تروریسم ایران وجود دارد، به دلیل مصونیت بین‌المللی مقامات بلندپایه از پیگرد کیفری، مشکل وجود دارد.

همان‌گونه که اشاره شد، در بعد مدنی ما قانون صلاحیت دادگستری در رسیدگی به دعوای علیه دولت‌های خارجی را داریم که صلاحیت رسیدگی به اقدامات دولت آمریکا را با سلب مصونیت از دولت مزبور و بر مبنای استناد به عمل متقابل در برابر دولت‌های ناقض مصونیت بین‌المللی دولت ایران بر اثر ارتکاب اقدامات تروریستی یا حمایت از این اقدامات و یا اعمال ناقض قواعد حقوق بین‌الملل، فراهم کرده است. به عبارت بهتر، دولت آمریکا با اصلاح قوانین خود از

---

۱. به موجب ماده ۱ قانون صلاحیت دادگستری جمهوری اسلامی ایران برای رسیدگی به دعوای مدنی علیه دولت‌های خارجی مصوب ۱۳۹۰/۱۲/۱۷: برای مقابله و جلوگیری از نقض مقررات و موازین حقوق بین‌الملل، اشخاص حقیقی و حقوقی می‌توانند از اقدامات دولت‌های خارجی که مصونیت قضائی دولت جمهوری اسلامی ایران و یا مقامات رسمی آن را نقض نمایند، در دادگستری تهران اقامه دعوی کنند. در این صورت دادگاه مرجوع‌الیه مکلف است به عنوان عمل متقابل به دعوای مذکور رسیدگی و طبق قانون، حکم مقتضی صادر نماید. فهرست دولت‌های مشمول عمل متقابل توسط وزارت امور خارجه تهیه و به قوه قضاییه اعلام می‌شود.

موارد موضوع این ماده عبارت است از:

الف- خسارات ناشی از هرگونه اقدام و فعالیت دولت‌های خارجی در داخل یا خارج ایران که مغایر با حقوق بین‌الملل است و منجر به فوت یا صدمات بدنی یا روانی یا ضرر و زیان مالی اشخاص می‌گردد.
ب- خسارات ناشی از اقدام و یا فعالیت اشخاص یا گروه‌های وحشت‌افکن (تروریستی) در داخل یا خارج ایران که دولت خارجی آنها را تشویق یا از آنها حمایت می‌نماید و یا اجازه اقامت یا تردد و یا فعالیت در قلمرو حاکمیت خود را به آنها می‌دهد و اقدامات مذکور منجر به فوت یا صدمات بدنی یا روانی یا ضرر و زیان مالی می‌شود.

سال ۱۹۹۶ بارها و در آراء مختلفی با نادیده گرفتن مصونیت بین‌المللی ایران بر علیه کشور ما مبادرت به صدور رأی کرده است. البته اجرای بین‌المللی احکام صادره از محاکم داخلی ایران در این ارتباط را چندان نمی‌توان ساده تلقی نمود، اما دست‌کم از بعد روانی، صدور این احکام آثار مثبتی بر جای خواهد گذاشت.

دکتر حسین امیرعبداللہیان (دستیار ویژه رئیس مجلس شورای

اسلامی): مهمترین اقدام سردار سلیمانی ایجاد ترتیباتی در منطقه غرب آسیا بوده که سهم بزرگی در تضمین امنیت حداکثری جمهوری اسلامی ایران و منطقه داشته است. در چهار دهه گذشته و پس از سقوط رژیم شاه به عنوان ژاندارم منطقه، آمریکا تلاش بسیاری برای تحمیل ترتیبات امنیتی دلخواه خود بر منطقه آن هم با از میان بردن نظام جمهوری اسلامی ایران نموده که تمامی آنها کاملاً ناموفق باقی مانده است. در واقع با توجه به توصیه‌های راهبردی مقام معظم رهبری و اقدامات صورت گرفته توسط جمهوری اسلامی ایران و در رأس آن، فعالیت‌های انجام شده توسط سپهبد شهید سلیمانی، ترتیبات امنیتی جدیدی در منطقه شکل گرفته که اکنون از آن با عنوان محور مقاومت نامبرده می‌شود. هماهنگی محور مقاومت نقش مهمی در ناکام ماندن پروژه داعش برای تجزیه منطقه به‌ویژه در عراق و سوریه بر عهده داشته است. در واقع خاورمیانه جدید متولد شده، اما نه خاورمیانه‌ای که آمریکایی‌ها انتظار آن را داشته‌اند. در مقابل چیزی که ما به دست آورده‌ایم امنیت حداکثری برای جمهوری اسلامی ایران و امنیت قابل قبول در سطح منطقه می‌باشد. در این راستا و در بخش پیگیری حقوقی، قرار است تا با تشکیل دادگاهی داخلی، جنایت آمریکا در به شهادت رساندن سردار سلیمانی و یاران ایشان بررسی و بر علیه رئیس جمهور آمریکا (دونالد ترامپ)، به عنوان فردی که دستور ترور سردار شهید حاج قاسم سلیمانی را صادر کرده، اعلام جرم شده و رأی مقتضی صادر گردد؛ اقدامی به‌موقع که شایسته قدردانی از قوه قضاییه و به‌ویژه ریاست محترم آن حضرت آیت‌الله رئیسی می‌باشد. دادگاه مزبور با هدف پیگرد ترامپ به عنوان مسئول صدور فرمان این حمله تشکیل شده است؛ شخصی که خود بارها در مجامع

مختلف به مسئولیت خود در این باره اعتراف نموده است.

بر این مبنا به نظر می‌رسد موفقیت دادگاه مزبور بیش از آنکه نیازمند تشکیل یک کمیته حقیقت‌یاب بوده باشد نیازمند تشکیل یک کمیته تحقیق آن هم به‌منظور انجام بررسی‌های ویژه برای اثبات ادعای ترامپ در خصوص میزان نقش خویش در ارتکاب جنایت شهادت سردار سلیمانی می‌باشد. بر این اساس، فرستادن یک قاضی از کمیته تحقیق فوق‌الذکر به عراق برای جمع‌آوری اطلاعات لازم، ضروری به نظر می‌رسد. نکته شایان توجه آن است که در صورت صدور رأی محکومیت ترامپ به علت ارتکاب اعمال تروریستی در دادگاه محلی ایران و با عنایت به پراکندگی اماکن، شرکت‌ها و اموال متعلق به نامبرده در سطح جهان، احتمال ایجاد یک موج روانی جدی بر علیه فعالیت این شرکت‌ها وجود خواهد داشت؛ چراکه از این پس برچسب همکاری با یک تروریست با نام این شرکت‌ها توأمان خواهد شد. اقدام دادگاه محلی ایران در صدور رأی سریع، حتی می‌تواند به الگوی مناسبی برای عملکرد دستگاه قضایی عراق در پیگیری پرونده شهادت سردار سلیمانی و یاران ایشان تبدیل گردد.

آمریکایی‌ها سیاست‌هایشان را منطبق با منافع ملی خود و نه در مطابقت با قواعد حقوق بین‌الملل تنظیم می‌نمایند. بر این مبنا باید انقلابی عمل کرده و در اولین اقدام با بررسی جنایت صورت گرفته به‌صورتی ساختارشکن بر علیه عاملان جنایت، یعنی ترامپ و دیگر مقامات همدست وی در دولت آمریکا، مبادرت به صدور رأی نماییم و در مراحل بعد، اموری همچون تشکیل کمیته حقیقت‌یاب مورد توجه قرار گیرد. مقامات آمریکایی در جنایت خود مرتکب دو جرم خاص شده‌اند که اولی هدف قرار دادن خودروی سردار و دومی به شهادت رساندن ایشان و همراهانشان می‌باشد. بر این مبنا، حمله موشکی به پایگاه آمریکایی‌ها صرفاً واکنش به هدف قرار گرفتن خودروی شهید سلیمانی بوده و پاسخ خون ایشان خروج آمریکایی‌ها از عراق خواهد بود. در ادامه برای تکمیل فرایند انتقام خون سردار سلیمانی، پیگیری حقوقی دستگاه قضایی کشور ما ضرورت خواهد داشت.

بند سوم: پیگیری حقوقی ترور شهید سلیمانی از طریق نظام حقوقی عراق

مرحوم آقای شیخ‌الاسلام: در یک تبادل منطقه‌ای باید دیپلماسی ما با عراق فعال شود و از آن دولت خواسته شود تا هم به دلیل نقض حاکمیت خود به عنوان یک کشور مستقل و هم به دلیل آنکه شهید سلیمانی در طی یک مأموریت رسمی مهمان آن دولت به شمار می‌آید، ابتکار عمل را به دست گیرد.

در حال حاضر به برکت خون مطهر شهید سلیمانی و یارانش، حضور آمریکایی‌ها در عراق، هم از منظر توافقنامه امنیتی این دولت با عراق و هم از منظر بین‌المللی تبدیل به حضوری غیرقانونی شده است؛ وضعیتی غیرقانونی که خاتمه دادن به آن با توسل به ابزارهای نرم یا سخت بر عهده ملت عراق می‌باشد. ترور سردار سلیمانی بدون اعلان رسمی هرگونه جنگ، نه‌تنها ترور یکی از مقامات نظامی جمهوری اسلامی ایران، بلکه نقض حاکمیت عراق نیز محسوب می‌شود. بر این اساس این امکان وجود دارد تا در یک تعامل منطقه‌ای و با یک دیپلماسی فعال از مقامات عراقی‌ها درخواست شود تا به عنوان یک کشور مستقل که سردار سلیمانی مهمان کشور ایشان بوده، ماجرا را پیگیری نمایند.

آقای سیدرحیم عقیق (حقوقدان و پژوهشگر): در مرحله نخست باید ماهیت اقدام آمریکا در ترور سردار سلیمانی مورد بررسی قرار گیرد. بر مبنای نظر تعداد زیادی از حقوقدانان، این عملیات ترور، نقض ماده ۲ از منشور ملل متحد به شمار می‌رود.^۱ علاوه بر این، عمل مزبور را می‌توان مصداقی از نقض ماده ۶ میثاق حقوق مدنی و سیاسی هم به شمار آورد. همچنین ماهیت عملیات بدون مجوز آمریکا در خاک عراق نقض ماده ۳ و بند ۳ از ماده ۲۷ موافقت‌نامه این دولت با عراق^۲ نیز به شمار می‌رود. در اینجا هم امکان رسیدگی توسط دادگاه داخلی ایران

---

۱. به نظر می‌رسد منظور سخنران محترم بند ۳ پیش‌گفته از ماده ۲ منشور ملل متحد باشد.

۲. به موجب بند ۱ از ماده ۳ این توافقنامه: تمامی نیروهای نظامی آمریکا و عناصر غیرنظامی به هنگام انجام عملیات نظامی، باید به قوانین، عرف و توافقنامه‌های دولت عراق احترام بگذارند و از انجام هرگونه اقدامی که با متن این توافقنامه مغایر باشد، خودداری کنند و آمریکا باید تمام تدابیر لازم را برای اجرای این هدف به‌کار بندد.

به موجب بند ۳ از ماده ۲۷ توافق‌نامه مزبور: استفاده از اراضی عراق، حریم آبی و هوایی این کشور به

به عنوان دولت متبوع بزه‌دیده وجود دارد و هم امکان رسیدگی در دادگاه عراق به عنوان دولت محل وقوع جرم میسر می‌باشد. شاید بتوان گفت که حتی سلب مصونیت کیفری مقامات آمریکایی به دلیل نقض مصونیت مقامات ایرانی توسط آنها قابل بررسی می‌باشد. در واقع، هم راهکار رسیدگی مدنی و هم راهکار رسیدگی کیفری قابل بررسی است. از منظر رسیدگی در دادگاه عراق، می‌توان گفت که صلاحیت دولت محل وقوع جرم در رسیدگی به آن، مورد قبول تمامی اعضای جامعه بین‌المللی است و کاملاً در ارتباط با آن توافق همگانی وجود دارد. حتی امکان رسیدگی در یک دادگاه بین‌المللی و یا یک کمیته حقیقت‌یاب هم به موازات رسیدگی مراجع ایرانی و عراقی وجود خواهد داشت. در اینجا قوه قضاییه می‌تواند نقش مهمی در جمع‌آوری مستندات و ارائه آن به مراجع فوق‌الذکر ایفا نماید.

دکتر مؤمنی‌راد: اقدام آمریکا بر علیه سردار شهید سلیمانی ناقض معاهده امنیتی عراق با آمریکا برای تعیین نحوه حضور نیروهای آمریکایی در عراق محسوب می‌شود؛ چراکه حتی منجر به شهادت یک مقام عالی‌رتبه عراق شده، یعنی شهید ابومهدی المهندس که به دلیل برخورداری از سمت معاونت نیروهای حشد الشعبی، عضوی از نیروهای مسلح عراق به شمار می‌رفته است. در این چارچوب، عملیات ترور شهید سلیمانی را می‌توان کاملاً مصداقی از بند E از ماده ۳ قطعنامه ۱۹۷۴ مجمع عمومی ملل متحد در رابطه با تعریف تجاوز به شمار آورد که به موجب آن هرگونه استفاده از نیروهای نظامی یک دولت مستقر در خاک دولت دیگر برخلاف توافق صورت گرفته میان آنها، مصداقی از تجاوز به شمار می‌رود.^۱

دکتر ذاکر حسین: در همین راستا شایان ذکر است که دولت عراق تحقیقات مقدماتی لازم در زمینه شهادت سردار حاج قاسم سلیمانی و همراهان ایشان را آغاز کرده است.

عنوان گذرگاه یا سکوی برای حمله علیه کشورهای دیگر وجود ندارد.

۱. هر یک از اقدامات زیر، صرف‌نظر از اعلامیه جنگ، با رعایت و مطابق مقررات ماده ۲، می‌تواند به عنوان یک عمل تجاوزکننده شناخته شود:

بند E: استفاده از نیروهای مسلح یک کشور که با توافق دولت پذیرنده در قلمرو کشور دیگری قرار دارند، برخلاف شرایط پیش‌بینی شده در این توافق‌نامه یا هرگونه تمدید حضور آنها در چنین سرزمینی فراتر از خاتمه توافق‌نامه.

نتیجه

ترور سپهبد شهید قاسم سلیمانی رویداد تلخی بود که دل هر انسان آزاده‌ای را به درد می‌آورد؛ تروری که نشان‌دهنده دست خالی دولت آمریکا در عرصه رویارویی حقوقی و حتی دیپلماتیک در برابر مواضع اصولی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. با عنایت به جایگاه والای این شهید در جبهه مقاومت از یک‌سو و ترور ناجوانمردانه ایشان از سوی دیگر، بررسی راهکارهای پیگیری مسئله ضرورت خواهد داشت؛ چراکه اقدام دولت آمریکا نه تنها ناقض اصول به رسمیت شناخته شده حقوق بین‌الملل همچون منع توسل به زور یا مصونیت بین‌المللی مقامات دولت‌ها به شمار رفته، بلکه با عنایت به عدم وجود حالت مخاصمه مسلحانه بین دولت‌های ایران و آمریکا، تعرض به یکی از بنیادین‌ترین مصادیق حقوق بشر یعنی حق بر حیات محسوب می‌شود. متأسفانه به دلیل شرایط بین‌المللی موجود و تسلط ایالات متحده بر بسیاری از مجامع بین‌المللی، پیگیری این مسئله در مراجعی همچون شورای امنیت چندان نتیجه‌بخش به نظر نمی‌رسد و به دلیل عدم عضویت هیچ‌یک از طرفین پرونده اعم از عراق، ایالات متحده و یا ایران در دیوان بین‌المللی کیفری، امکان استناد به دیوان مزبور هم وجود نخواهد داشت. با این وجود به نظر می‌رسد که با عنایت به حق دولت‌ها برای درخواست کمیته حقیقت‌یاب از دبیرکل ملل متحد، استفاده از این گزینه برای جمهوری اسلامی ایران امکان‌پذیر می‌باشد؛ کمیته‌ای که در صورت تشکیل آن، اطلاعات گردآوری شده توسط آن می‌تواند به منبع مناسبی برای پیگیری مسئله در دادگاه‌های داخلی کشور ما که خود به عنوان یکی از راهکارهای پیشنهادی محسوب می‌شود، مورد استفاده قرار گیرد. در این میان، در کنار پیگیری مسئله توسط دادگاه‌های داخلی ایران که صدور رأی آنها در محکومیت ایالات متحده می‌تواند علاوه بر امکان پیگرد اموال و مقامات آمریکایی در دیگر کشورها موجی از فشار روانی بر علیه این دولت در سطح جهانی ایجاد نماید، راهکار مؤثر دیگر پیگیری مسئله از طریق دولت و دادگاه‌های عراق به عنوان کشور محل وقوع جرم خواهد بود؛ دولتی که در جریان ترور شهید سلیمانی نه تنها حاکمیت ملی آن نقض گردیده، بلکه عملیات مزبور برخلاف قرارداد امنیتی این دولت با آمریکا نیز به شمار می‌رود.

فهرست منابع

۱. اقبالی، کیوان؛ گزارش پژوهشی «نقش قوه قضائیه در نظارت بر تحدید و تعلیق ایفای تعهدات حقوق بشری»، پژوهشگاه قوه قضائیه، ۱۳۹۷.
۲. قادری، سید محمدهادی و قربان‌نیا، ناصر؛ «دکترین مسئولیت حمایت و تلاش برای مقابله با فجایع انسانی»، مجله روابط خارجی، سال پنجم، شماره ۱، بهار ۱۳۹۲.
۳. گرجی، علی‌اکبر؛ «مبنا و مفهوم حقوق بنیادین»، نشریه حقوق اساسی، ۱۳۸۳.
4. A/HRC/14/24/Add.6, Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, Study on targeted killings, 28 May 2010
5. https://edition.cnn.com/middleeast/live-news/baghdad-airport-strike-live-intl-hnk/h_f4d89b41ef9e19a716edc8047bf923df.
6. International Court of Justice, Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua, (Nicaragua v. United States of America), Judgment of 27 June 1986,
7. International Court of Justice, Case Concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v Belgium), Judgment of 14 February 2002.